

Bijeenkomst Platform Monumententoezicht d.d. 22 maart 2017

Monument en brand

'Wat te doen als gemeentelijk toezichthouder'

Zo'n tachtig toezichthouders, afkomstig uit het gehele land, spraken woensdag 22 maart over het thema 'Monument en brand, wat te doen als gemeentelijk toezichthouder'. Het was de halfjaarlijkse bijeenkomst van het Platform Monumententoezicht, een initiatief van stichting ERM, Federatie Grote Monumentengemeenten en de Vereniging Bouw en Woningtoezicht Nederland.

Bij de aftrap werd door dagvoorzitter Walter de Koning kort ingegaan op een van de actualiteiten, de aanvaarding van de Wet Kwaliteitsborging door de Tweede Kamer met een tweetal moties voor rijksmonumenten. Het is nog onduidelijk wat de impact is van de wet en de moties voor alle monumenten. Deze wet wordt mogelijk tot controversieel bestempeld en in dat geval aangehouden tot na het aantreden van het nieuwe kabinet.

Incidententeam binnen RCE

De eerste presentatie werd verzorgd door Guido Bogers, werkzaam bij de RCE in het Incidententeam. Dit is een sinds 2016 operationeel, waarin bouwkundigen en cultuurhistorici met elkaar samenwerken als er een incident bij een monument is geweest. Dat kan naast brandschade ook gaan om bijvoorbeeld schade door vandalisme of storm. Het Incidententeam kan voorlichting geven om brand te voorkomen, maar ook individueel adviseren na een brand. In 2016 reageerde het team op 35 brandincidenten. Intern is er een piketdienst om altijd iemand paraat te hebben.

Bij kleine incidenten wordt volstaan met een standaard vragenlijst die aan de gemeente wordt gestuurd. Bij grote incidenten volgt er zo snel mogelijk een bezoek ter plaatse, altijd in overleg met de gemeente. Na het incident wordt er een verslag gemaakt en geregistreerd in de database voor incidenten, DICE.

Bogers gaf als voorbeeld een brand in restaurant Swinckels in Twello, maart 2016. Samen met de gemeente zijn na de brand de belangrijkste aandachtspunten opgesteld, zoals het spoedig verwijderen van de vaste vloerbedekking om het drogen van de onderliggende vloer te bevorderen. Ook werd voorgesteld om een tent om het monumentale gebouw te plaatsen, zodat het gebouw droog zou worden en blijven. De RCE heeft ook een speciale website voor preventiemaatregelen bij monumenten in het leven geroepen: www.veilig-erfgoed.nl.

De presentatie van Bogers leidde onder andere tot een vraag uit de zaal over de verdwijnende specialismen bij de RCE. Als voorbeeld werd het vertrek van een RCE-specialist genoemd, die deskundig was op het gebied van brandschade. Zijn plek is niet opnieuw ingevuld. Het incidententeam is vooral bedoeld als aanspreekpunt op de korte termijn voor de gemeenten. Bogers gaf aan dat binnen de RCE wel gezocht wordt naar mogelijkheden om voornoemde functie in te vullen, maar de bezuinigingen maken het niet makkelijk.

Op praktijkvragen uit onder andere de gemeenten Zaanstad over welke noodvergunning mag worden afgegeven, en uit Amersfoort over aanvullende regelgeving, ten dienste waarvan een pilotproject is gestart, verzocht Bogers vooral contact te leggen met de RCE, omdat het telkens maatwerk is.

Samenwerking brandweer en bureau Monumentenzorg

Als tweede spreker trad Ron Galesloot van de brandweer Amsterdam – Amstelland op. Amsterdam telt circa 8500 monumenten. De brandweer rukte in 2016 500 keer uit voor incidenten bij monumenten. Net als Haaglanden heeft ook Amsterdam-Amstelland een regionaal preventienetwerk cultureel erfgoed.

De brandweer richt zich meer en meer op preventie; het verkleinen van de kans dat er brand ontstaat, en op het beperken en bestrijden van de brandschade. Er wordt steeds meer geprobeerd aan de voorkant te adviseren.

Met de gemeente Amsterdam (het Bureau Monumentenzorg en Archeologie) wordt zoveel mogelijk informatie uitgewisseld wat monumentaal is en data verzameld over branden en oorzaken.

Galesloot gaf tussendoor een tip aan Guido Bogers: Let er altijd op dat, wanneer je als RCE een door brand getroffen pand betreedt er ongezonde stoffen in de lucht kunnen zijn. Om die reden dragen brandweerlieden speciale pakken en beschermingsmiddelen.

De brandweer werkt met het zogenoemde Cascademodel, waarbij van een klein incident kan worden opgeschaald naar een steeds grotere omvang. Eis is steeds zelfredzaamheid van personen. Wat betreft de regelgeving; de brandweer kan alleen adviseren aan de gemeente, en niet zelf eisen stellen. Als niet voldaan wordt aan de regelgeving (ter bevordering van zelfredzaamheid van personen) heeft dat gevolgen voor het optreden van de brandweer. Ook werd toegelicht dat er geen wettelijke mogelijkheid is tot het stellen van eisen ter bescherming van het monument.

Wat betreft certificering van brandveiligheidsinstallaties stelde Galesloot vast dat men geen inspectiecertificaat krijgt wanneer het pand niet voldoet aan de wet- en regelgeving. Hij voorziet bij het invoeren van de Wet Kwaliteitsborging voor het bouwen een spanningsveld op het gebied van de private bouwplantoetsing.

Annemiek Dorland, ook van de brandweer Amsterdam-Amstelland, vulde vanuit de zaal aan dat er een landelijk netwerk bestaat die bijeenkomsten als deze graag ondersteunt. In samenwerking met de RCE hoopt men te komen tot een lijst van contactpersonen bij veiligheidsregio's voor monumenten met wie een gemeente contact kan opnemen.

Praktijkvoorbeelden

In een praktijkcarrousel kwamen vervolgens vier deelthema's aan bod.

Ingrid Heffels en Annelies Lely, beiden werkzaam bij Dijkoraad, een adviesbureau dat oplossingen probeert te vinden voor preventie in monumenten, gingen in op de vraag hoe je in kunt zetten op gelijkwaardigheid voor nieuwe gebruiksfuncties bij herbestemming van monumenten. Bijvoorbeeld op het vlak van vluchtveiligheid is het niveau van nieuwbouw niet haalbaar. Zij gaven aan dat met een risicobenadering betere resultaten kunnen worden bereikt dan met een regelgerichte benadering. Ga, was hun advies, bij herbestemming in een zo vroeg mogelijk stadium in overleg over de brandveiligheidsoplossingen. Dat voorkomt dat je later voor allerlei onevenredig hoge kosten komt te staan.

Als voorbeeld kwam een uit de jaren 30 van de vorige eeuw daterend klooster in Enschede voorbij, aangekocht door de woningcorporatie De Woonplaats. De opgave was er een bedrijfsverzamelgebouw van te maken, waartoe de rommelige en brandonveilige indeling moest worden verbeterd. Omdat in een bedrijfsverzamelgebouw het nooit gelijk duidelijk is waar zich mensen bevinden, moest er een meldsysteem komen dat dit inzichtelijk kon maken, en daarmee een veelheid aan nieuwe vluchtwegen overbodig kon maken.

Een ander voorbeeld betrof het landhuis Oldengaerde in Oldenzaal dat eeuwenlang privébezit is geweest. Nu overgenomen door de stichting Drents Landschap, dat er een nieuwe functie aan heeft gegeven, waarin een vakantieverblijf voor de verkopende familie, een trouwzaal en de beheerderswoning moesten worden ingepast. Om de brandveiligheid te borgen, dienden de vluchtwegen van noodverlichting te worden voorzien en een tweede trap geplaatst te worden. De brandweer was betrokken bij het zoeken naar oplossingen op basis van gelijkwaardigheid van maatregelen.

Risicogerichte brandveiligheid

Leo de Niet en René Sabben van het Rijksvastgoedbedrijf gingen in op risicogerichte brandveiligheid. Dit vanuit de positie van eigenaar van vastgoed die omwille van vastgoedbeheer verdergaande eisen stelt dan wat de regelgeving verplicht. De regelgeving gaat immers alleen uit van zelfredzaamheid van personen en niet van behoud van het monument. Zij schetsten allereerst de enorme diversiteit van het bezit van het Rijksvastgoedbedrijf. Daarbinnen lopen zij aan tegen heel verschillende eisen ten aanzien van brandveiligheid. De prestatie-eisen uit de brandregelgeving zijn nog weleens aan discussie onderhevig. Zo wordt aan een deur een brandwerendheid van twintig minuten verbonden, terwijl de Archiefwet de eis van 120 minuten kent.

Een integrale benadering is daarom noodzakelijk. Huis Doorn is een van de meest recente projecten. Een gebouw met een hoog culturele waarde. Dat betekent dat er eigenlijk niets aan gedaan mag worden. Vanuit een risicogerichte benadering is gekeken hoe de brandveiligheid kon worden geborgd, zodat de collectie en de monumentale waarden beter konden worden beschermd. Tevens is gekeken hoe het budget beter en slimmer kon worden ingezet. Met name gericht op de vraag hoe verspreiding van brand in het pand is te beperken. Dat bleek te kunnen door voor de nacht een specifiek regime op te stellen, waarbij deuren en luiken zijn gesloten. Dan blijkt de brand vanwege zuurstofgebrek snel te smoren. Op het moment dat de brandweer arriveert kan worden opgetreden.

Een ander voorbeeld was het Jachtslot Sint Hubertus, waar rondleidingen worden gegeven en waar overnachtingsmogelijkheden worden aangeboden. Ook hier is de brandveiligheid beoordeeld op basis van risicobenadering. Het veiligheidsniveau van de bestaande bouw voldoet niet aan de absolute ondergrens. Verticaal compartimenteren bleek een van de oplossingen. Een zeer innovatieve ingreep was de installatie van door ledlampen verlichte pijlen in de traplopers, om zo de hinderlijke traditionele groene bordjes boven de deuren te kunnen vermijden. Met een speciale coating konden de deuren meer hittebestendig worden gemaakt.

Ook de wijze van rookmelding, met een aspiratiesysteem, is als zeer innovatief te beschouwen.

Catalogus van gebouw

Jan Middeljans is werkzaam bij de gemeente Amsterdam als inspecteur Bouw- en Woningtoezicht. In die rol wordt hij opgeroepen bij grotere branden. Tijdens de brand kun je als inspecteur niet zoveel doen, stelde hij. Veiligheid staat dan voorop. Wel is vaak tijdens de brand overleg tussen de brandweer en de inspecteur over het waar mogelijk behouden van monumentale waarden.

Als de brand is geblust wordt er een grove inventarisatie gemaakt welke monumentale elementen kunnen worden veiliggesteld. De kosten die hiervoor moeten worden gemaakt worden verhaald op de eigenaar (wordt dan betaald door de verzekering).

Enkele voorbeelden waren onder meer een brand aan de Herengracht, waar in overleg met de eigenaar de hele kap is terug gerestaureerd en een ander net gerenoveerd pand aan de Herengracht waar de voorgevel met trekbanden van 50 meter overeind moest worden gehouden. Het Bureau Monumentenzorg is daarmee vervolgens aan de slag gegaan. Gelukkig bleek er nog een catalogus van het gebouw aanwezig te zijn, op basis waarmee het gehele gebouw in oude glorie kon worden hersteld. De kosten werden gedekt uit de CAR-verzekering van de aannemer die op het moment van de brand nog in het pand bezig was. Middeljans gaf aan dat er helaas ook voorbeelden zijn waar een eigenaar het erbij laat zitten, en dan niet gedwongen tot herstel kan worden door de gemeente.

Onnodige ingrepen

Arno de Geest, werkzaam binnen de gemeente Utrechtse Heuvelrug, ging in op een onnodige ingreep in een gebouw die werd gemotiveerd met verbetering van de zelfredzaamheid van personen.

De gemeente bestaat uit circa 50.000 inwoners en omvat verschillende kernen met in totaal 800 monumenten, waarvan 350 de status rijksmonument hebben, en twee door het rijk beschermde dorpsgezichten. Een van de rijksmonumenten is de laatgotische Andrieskerk met onder meer zeventiende-eeuws meubilair.

De kerkvoogdij wilde het interieur aanpassen om een extra vluchtweg te realiseren. Dit nadat twee kerkelijke gemeenten waren samengegaan, wat reden was om het interieur op de schop te nemen en een meer flexibele inrichting te bewerkstelligen. Naar de monumentale banken was geen cultuurhistorisch onderzoek verricht. De koster maakte bezwaar tegen de voorgenomen vervanging van de banken door stoelen. Hij zocht contact met de veiligheidsregio Utrecht om samen eens door de kerk te lopen en de vluchtwegen te verkennen. Er bleek een veilige situatie te zijn voor maximaal 520 mensen. Dat aantal werd echter nooit gehaald, dus van onveiligheid was geen sprake. Als oplossing voor de wens van het kerkbestuur is besloten om de banken verrijdbaar te maken, zodat de monumentale waarden bewaard blijven.

De ervaring van De Geest is: de veiligheidsregio was de constructieve partner die samen met de gemeente het probleem heeft opgelost. Hij heeft wel de advisering gemist en ziet graag dat de RCE, zeker in meer complexe gevallen, een adviesfunctie vervult.

Blijvende aandacht

In de plenaire afronding werd nog even teruggekomen op de vraag: Wie kan ik eigenlijk bellen? Hoe vinden we elkaar? Het gaat om kennis en kennissen, stelde dagvoorzitter Walter de Koning. De RCE gaf aan te willen komen tot een lijst van de contactpersonen bij de veiligheidsregio's. ERM bood aan graag aan de totstandkoming daarvan te willen bijdragen. Ook werd ingegaan op het gegeven dat er geen wettelijke mogelijkheden zijn om bescherming van het monument tegen brand af te dwingen: de wet geeft alleen mogelijkheden om eisen te stellen aan de zelfredzaamheid van personen.

Annemieke Dorland verzocht het platform om met enige regelmaat aandacht te blijven besteden aan de brandveiligheid van monumenten. Wat Jan Kamphuis (RVB) ertoe bracht op te roepen om voor voldoende 'zelfredzaamheid voor je monumenten' te zorgen.

De volgende bijeenkomst van het Platform Monumententoezicht is in oktober. Ideeën voor onderwerpen zijn altijd welkom (kunt u mailen naar secretariaat@stichtingerm.nl).